



Tonga

**LAO KI HE NGA AHI TALASITI
NGAUE‘OFA**

VAHE 16.04

Tohi Lao Fakatonutonu 2020



LAO KI HE NGAahi TALASITI NGAUE'OFa

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa nounou.....	5
2	'Uhinga'i lea	5
3	Kole 'a e kau talasiti ke fokotu'u fakakautaha.....	6
4	Kole 'a e kau sosaieti ke fokotu'u fakakautaha	6
5	Founga 'oku fakamafai'i 'aki 'a e tohi kole.....	6
6	Ngaahi tohi kole ke fokotu'u fakakautaha	7
7	Lesisita 'o e Ngaahi Poate.....	8
8	Fakamo'oni ki hono fokotu'u fakakautaha	9
9	Ola 'o e fokotu'u fakakautaha.....	9
10	Tuku'anga 'o e totonu mo e mafai ki he koloa	9
11	Hingoa 'o e Poate.....	9
12	Liliu 'o e hingoa.....	10
13	Ngofua ke tangi ki he Fakamaau'anga.....	11
14	Tufa ki he Poate	11
15	Sipinga 'o e ngaahi aleapau	11
16	Lau pe 'oku fakalao 'a e ngaahi ngaue 'a e kau talasiti	12
17	Ngaahi mafai felave'i mo e koloa.....	12
18	Mafai ke fokotu'u ha kautaha ki he ngaahi taumu'a ngaue'ofa 'i ha Lao kehe.....	13
19	Talasiti fo'ou mo e liliu 'o e ngaahi tu'utu'uni, ngaahi talasiti pe 'ofisi kuo lesisita	13
20	Veteki.....	14
21	Veteki 'o ha Poate 'e he Fakamaau'anga.....	14
22	Veteki 'e he Failesisita.....	14
23	Vahevahe atu 'o e ngaahi toenga koloa 'i hono veteki	15
24	Tohi lesisita 'o e ngaahi Poate mo e sila 'a e Failesisita.....	15

25	Sivi, fakaha mo e hoko ko e fakamo'oni 'a e ngaahi tohi ngaue 'oku tauhi 'e he Failesisita.....	16
26	Faka'atā mei he ngaahi totongi	16
27	Ngaahi tohi ngaue 'oku 'ikai tute sitamipa	16
28	Mafai ke fa'u ha ngaahi tu'utu'uni.....	16
29	Lesisita 'o e kau talasiti.....	17
30	Fakamatala pa'anga fakata'u kuo 'atita'i.....	17

TEPILE **18**

TOHI SIPINGA 1	18
TOHI KOLE KE FOKOTU'U FAKAKAUTAHA 'A E TALASITI KO HA POATE	18
TOHI SIPINGA 2	19
TOHI KOLE KE FOKOTU'U FAKAKAUTAHA HA SOSAIETI KO HA POATE	19



LAO KI HE NGA AHI TALASITI NGAUE' OFA

KO E LAO KE NE TU'UTU'UNI KE FOKOTU'U FAKAKAUTAHA MO
LESI SITA 'A E NGA AHI TALASITI FAKALOTU MO FAKAAKO
NGAUE' OFA MO E NGA AHI TALASITI MO E NGA AHI SOSAI ETI
NGAUE' OFA KEHE KE NE TU'UTU'UNI KE FOKOTU'U
FAKAKAUTAHA MO LESI SITA 'A E NGA AHI TALASITI FAKALOTU
MO FAKAAKO NGAUE' OFA MO E NGA AHI TALASITI MO E NGA AHI
SOSAI ETI NGAUE' OFA KEHE¹

Kamata'anga [3 'o Sanuali, 1994]

1 Hingoa nounou

'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki he Ngaahi Talasiti Ngaue'ofa.

2 'Uhinga'i lea

'I he Lao ni, tukukehe 'o ka fiema'u 'e hono ngaahi kupu ha 'uhinga kehe —

“**Poate**” ko hono 'uhinga ko ha talasiti pe sosaieti kuo fokotu'u fakakautaha 'o fakatatau ki he Lao ni;

“**Taumu'a ngaue'ofa**” 'oku kau ki ai 'a e taumu'a ngaue'ofa kotoa pe, pe 'oku felave'i mo hono tokoni'i 'o e masiva, fakalalakala 'o e ako pe lotu, pe ko ha me'a pe 'oku kau lelei ki he kakai;

“**Fakamaau'anga**” ko hono 'uhinga ko e Fakamaau'anga Lahi 'o Tonga, pea kau ki ai ha Fakamaau 'o e Fakamaau'anga ko ia;

“**Minisita**” 'oku 'uhinga ki he Minisita 'oku ne tokangaekina e fefakatau'aki;²

“**Koloa**” ko hono ‘uhinga ko e kekele mo e koloa fakataautaha ‘o e fa’ahinga kotoa pe, pea ‘oku kau ai mo e pa’anga;

“**Failesisita**” ko hono ‘uhinga ko e Failesisita ‘o e Ngaahi Talasiti Ngaue'ofa ‘a ia kuo pau ko e Failesisita ia ‘o e Ngaahi Sosaieti Fakakautaha fakatatau ki he Lao ki he Ngaahi Sosaieti Fakakautaha.

3 Kole ‘a e kau talasiti ke fokotu’u fakakautaha

- (1) ‘E ngofua ki he kau talasiti ‘o ha talasiti ‘a ia ‘oku ngaue ma’ata’atā pe tafataha pe ki he ngaahi taumu’a ngaue’ofa ke nau kole ki he Failesisita fakatatau ki he Lao ni ke fokotu’u fakakautaha ‘a e talasiti ke hoko ko ha Poate ‘i he Lao ni.
- (2) Kuo pau ‘e ‘ikai fai ha kole pehē ‘e he kau talasiti ‘o ha talasiti —
 - (a) kapau kuo fokotu’u fakakautaha ‘a e talasiti ko ia ‘i he Lao ni pe ‘i ha Lao kehe pe ‘i ha to e founa kehe; pea
 - (b) tukukehe pe ‘o ka fakamafai’i kinautolu ke fai ha kole pehē.
- (3) Kuo pau ke ‘i he Tohi Sipinga 1 ‘o e Tepile ki he Lao ni ‘a e kole kotoa pe ke fokotu’u fakakautaha pea kuo pau ke fakamo’oni hingoa ki ai ‘a e tokolahi ‘o e kau talasiti.

4 Kole ‘a e kau sosaieti ke fokotu’u fakakautaha

- (1) Ka ‘i ai ha sosaieti ‘oku ne ngaue ma’ata’atā pe tafataha pe ki he ngaahi taumu’a ngaue’ofa ‘e ngofua ke ne kole ki he Failesisita fakatatau ki he Lao ni ke fokotu’u fakakautaha ‘a e sosaieti ko ia ke hoko ko ha Poate ‘o fakatatau ki he Lao ni.
- (2) Kuo pau ‘e ‘ikai fai ‘e he sosaieti ha kole pehe —
 - (a) kapau kuo ‘osi fokotu’u fakakautaha ‘a e sosaieti ko ia ‘i he Lao ni pe ‘i ha Lao kehe pe ‘i ha to e founa kehe; pea
 - (b) tukukehe pe ‘o ka fakamafai’i ‘a e kole ‘e he sosaieti.
- (3) Kuo pau ke ‘i he Tohi Sipinga 2 ‘o e Tepile ki he Lao ni ‘a e tohi kole pehe kotoa pe ke fokotu’u fakakautaha pea kuo pau ke fakamo’oni hingoa ki ai ‘a e tokolahi ‘o e kau memipa ‘o e sosaieti.

5 Founa ‘oku fakamafai’i ‘aki ‘a e tohi kole

Koe’uhi ko e ngaahi taumu’a ‘o e kupu 3 mo e 4 ‘o e Lao ni, kuo pau ke lau ‘oku fakamafai’i ‘a e tohi kole ‘e he kau talasiti ‘o ha talasiti pe ha sosaieti kapau —

- (a) ‘oku fakamafai’i ia ‘e he tokolahi ‘o e kau talasiti ‘o e talasiti ko ia pe tokolahi ‘o e kau memipa ‘o e sosaieti ko ia; pe

- (b) kuo tali 'a e tu'utu'uni 'oku ne fakamafai'i ke fai 'a e kole 'i ha fakataha 'a e kau talasiti 'o e talasiti ko ia pe 'i ha fakataha 'a e sosaieti ko ia, 'o hange ko ia 'oku hoko, pea kapau 'oku fiemalie 'a e Failesisita na'e 'osi 'oatu ha fanongonongo ki he teu fai 'o e fakataha ko ia mo hono taumu'a 'o taau mo e ngaahi me'a ko ia 'oku hoko; pe
- (c) 'oku fakamafai'i 'a e tohi kole 'e he tohi talasiti pe 'e he ngaahi tu'utu'uni 'o e sosaieti 'o hange ko ia 'oku hoko.

6 Ngaahi tohi kole ke fokotu'u fakakautaha

- (1) Ko e tokotaha kotoa pe 'oku fakamo'oni hingoa ki ha tohi kole ke fokotu'u fakakautaha kuopau ke ne tanaki atu ki he'ene fakamo'oni hingoa, 'ene ngaue mo hono tu'asila. Ko e tokotaha kotoa pe 'oku fakamo'oni hingoa ki he tohi kole kuopau ke fakamo'oni ki he'ene fakamo'oni hingoa ha taha fakamo'oni 'a ia 'oku 'ikai kau 'i he kau fakamo'oni hingoa ki he tohi kole, pea kuopau ke tanaki atu 'e he tokotaha fakamo'oni ko ia ki he'ene fakamo'oni hingoa 'a 'ene ngaue mo hono tu'asila. 'I he taimi 'oku kau ai ha kautaha 'i he fakamo'oni hingoa ki he tohi kole kuo pau ke fokotu'u 'ene sila ki he tohi kole.
- (2) Kuo pau ke 'oatu 'a e tohi kole kotoa pe ke fokotu'u fakakautaha 'i he Lao ni fakataha mo —
- (a) ha tatau ('a ia 'e fakamo'oni'i 'e he taha 'a e kau fakamo'oni hingoa ki he tohi kole ko ha tatau mo'oni ia) 'o e ngaahi konga 'oku felave'i 'i he kotoa 'o e ngaahi tohi tuku, ngaahi tohi fakamo'oni 'a e talasiti, mo e ngaahi tohi ngaue kehe (kapau 'oku 'i ai) 'a ia 'oku ha ai 'a e ngaahi taumu'a fakalukufua 'a e talasiti pe sosaieti 'a ia 'oku tu'unga ai 'a e kole pea mo e ngaahi talasiti 'a ia 'oku tauhi fakatalasiti ai 'e he taha kole pe kau kole ha koloa ka 'oku 'ikai ko ha tauhi ia koe'uhi ko ha ngaahi taumu'a fakalukufua pe 'a e taha kole pe ko e kau kole; pea mo
- (b) ha fanongonongo fakalao mei ha taha 'o e kau fakamo'oni hingoa ki he tohi kole 'o fakamatala'i ai ha ngaahi talasiti 'a ia 'oku tauhi fakatalasiti ai 'e he taha kole pe kau kole ha koloa, ka koe ngaahi talasiti ko ia 'oku 'ikai te nau ha 'i ha fa'ahinga tohi ngaue pe tatau 'o ha tohi ngaue 'oku 'oatu fakataha mo e tohi kole; pea
- (c) 'i ha fai 'e ha sosaieti 'a etohi kole ke fokotu'u fakakautaha —
- (i) ko ha tatau 'o e ngaahi tu'utu'uni mo ha ngaahi tohi ngaue kehe (kapau 'oku 'i ai) 'a ia 'oku ha ai 'a e konisitutone 'a e sosaieti, 'a ia 'e fakamo'oni'i 'e ha taha 'o kinautolu 'oku fakamo'oni hingoa ki he tohi kole ko e tatau mo'oni ia 'o e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tohi ngaue 'oku lolotonga ngaue'aki, 'i he taimi ko ia (kapau 'oku 'ikai ha ngaahi tu'utu'uni pe ngaahi tohi ngaue pehe) pe ko ha fanongonongo fakalao kuo fai 'e ha taha 'o e kau fakamo'oni hingoa ki he tohi kole 'o fakaha ai 'a e ngaahi taumu'a 'o e sosaieti, 'a e founa 'a ia 'e hoko ai ha taha ko e

memipa pe ngata ai 'ene memipa 'i he kautaha, pea mo e founa 'oku fakalele 'aki 'a e sosaieti; pea mo

- (ii) ha fanongonongo fakalao kuo fai 'e he taha 'o e kau fakamo'oni hingoa ki he tohi kole 'o fakaha ai 'oku fakamafai'i 'e he sosaieti 'a e tohi kole, pea fakamahino'i ai 'a e founa 'oku fakamafai'i 'aki.
- (3) Kapau 'oku pehe 'e he Failesisita 'oku 'ikai fe'unga 'ae fakamatala 'i ha tohi ngaue 'oku 'oatu fakataha mo e tohi kole 'o fekau'aki mo e talasiti 'a ia 'oku tauhi fakatalasiti ai 'e he taha tohi kole pe kau tohi kole ha fa'ahinga koloa, pe fekau'aki mo e ngaahi taumu'a mo e konisitutone 'o ha sosaieti, 'e ngofua ke ne fakafisi ke lesisita 'a e talasiti pe sosaieti 'o hange ko ia 'oku tu'utu'uni 'i he Lao ni kae'oua kuo 'oatu kiate ia 'a e ngaahi fakamatala kehe ko ia 'oku ne fiema'u.
- (4) 'E ngofua ke 'oatu fakataha 'a e ngaahi tohi ngaue 'olisinale (original) mo e tohi kole ka e 'ikai ko e ngaahi tatau, pea kuopau ke ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupusi'i (5) 'o e kupu 25 'o e Lao ni felave'i mo e ngaahi tohi ngaue.

7 Lesisita 'o e Ngaahi Poate

- (1) Kuo pau ki he Failesisita 'o ka 'oku fiemalie koe ngaahi taumu'a 'o e talasiti pe sosaieti ('o hange ko ia 'oku hoko) 'oku taumu'a ma'ata'ata pe tafataha pe ki he ngaue'ofa, pea kuo 'osi fai pau ki he ngaahi tu'utu'u ni 'a e Lao ni ke ne —
- (a) fakahu 'a e hingoa 'o e Poate 'i he lesisita 'oku ne tauhi 'o fakatatau ki he Lao ni, fakataha mo ha ngaahi fakamatala pe ko e talasiti pe ko e sosaieti ko ia 'oku hoko ko e Poate, 'a e feitu'u 'oku tu'u ai hono 'ofisi lesisita, pea mo ha ngaahi fakamatala kehe pe 'oku ne pehe 'oku fe'unga; pea,
- (b) 'oatu ha tohi fakamo'oni 'a ia kuo fokotu'u ki ai 'ene sila 'o fakaha ai kuo fokotu'u 'a e Poate 'o fakatatau ki he Lao ni 'i he 'aho 'oku ha 'i he tohi fakamo'oni ko ia.
- (2) Kuopau ke hoko 'a e Poate ko e sino'i kautaha mei he 'aho na'e fokotu'u fakakautaha ai, 'a ia 'oku ha 'i he tohi fakamo'oni fokotu'u fakakautaha, pea kuopau ke kau ki ai 'a —
- (a) kinautolu 'a e kau talasiti 'o e talasiti 'i ha taimi 'oku fokotu'u Poate ai 'a e talasiti ko ia; pe
- (b) kinautolu 'a e kau memipa 'o e sosaieti 'i ha taimi 'oku fokotu'u Poate ai 'a e sosaieti ko ia.

8 Fakamo'oni ki hono fokotu'u fakakautaha

Ko e tohi fakamo'oni fokotu'u fakakautaha kotoa pe 'e 'oatu kuo fokotu'u ki ai 'a e sila 'a e Failesisita kuopau ko e fakamo'oni fe'unga ia, 'oka 'oku 'ikai ha fakamo'oni ke ne faka'ikai'i, ko e Poate 'oku tu'u hono hingoa 'i ai na'e fokotu'u fakakautaha ia 'i he 'aho 'oku fakamahino'i 'i he tohi fakamo'oni, pea kuo fai pau ki he ngaahi founa kuo tu'utu'uni 'e he Lao ni, ka kuo pau 'e 'ikai ko ha fakamo'oni ia ko e ngaahi taumu'a 'o e talasiti pe sosaieti ko ia 'oku nau taumu'a ma'ata'atā pe taafataha pe ki he ngaue 'ofa.

9 Ola 'o e fokotu'u fakakautaha

Kuopau ke ma'u 'e he Poate kotoa pe 'a e hokohoko ta'engata mo ha sila ngaue pea (fakatatau ki he Lao ni pea ki he ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tohi ngaue kehe 'oku ha ai 'a e konisitutone 'a e Poate) kuopau ke ngofua kene ma'u kelekele mo ha koloa fakatautaha 'o ha fa'ahinga natula pe 'oku tu'u 'i Tonga ni pe 'i ha feitu'u kehe, pea ke ne faka'ilo pea ke faka'ilo ia, pea mo fai mo fakangofua 'a e ngaahi ngaue kotoa ko ia mo e ngaahi me'a 'a ia 'oku ngofua fakalao ke fai mo fakangofua 'e he ngaahi sino'i kautaha.

10 Tuku'anga 'o e totonu mo e mafai ki he koloa

- (1) Ko e koloa kotoa pe 'oku tauhi 'e he kau talasiti pe ha sosaieti kuopau, 'i hono fokotu'u fakakautaha 'o e talasiti pe sosaieti ko ia ke hoko ko e Poate, ke ma'u leva ia 'e he Poate, ki he ngaahi taumu'a tatau mo e ngaahi mafai tatau pea 'i he mo fakatatau ki he ngaahi talasiti, alepau mo e ngaahi lao 'o e tu'utu'uni totonu felave'i mo e ngaahi koloa ko ia, 'o 'ikai to e fiema'u ke liliu, foaki pe momoi.
- (2) Ka 'i ai ha kelekele pe kaunga fakalao ki he kelekele ko ia, pe ha mokisi pe ha mo'ua (charge) 'oku hilifaki ki ha kelekele 'o fakatatau ki he Lao ki he Kelekele, 'oku ma'u 'e ha Poate fakatatau ki he kupu ni, kuo pau ke fakaha 'e he Poate, 'o 'ikai to e toloi ki he Minisita Fonua 'o fokotu'u ki ai 'ene sila ngaue, 'a e kelekele, kaunga ki he kelekele, mokisi pe mo'ua (charge) ko ia pea kuo pau ki he Minisita Fonua 'o 'ikai to e toloi ke ne lesisita 'oku ma'u fakalao 'e he Poate 'a e kelekele, kaunga fakalao, mokisi pe mo'ua (charge) ko ia.

11 Hingoa 'o e Poate

- (1) Kuo pau 'e 'ikai fokotu'u fakakautaha ha talasiti pe sosaieti 'aki ha hingoa 'oku tatau mo ha hingoa 'o ha Poate kehe, pe ko ha kautaha 'oku fakalele pisinisi 'i Tonga ni (pe 'oku lesisita 'i Tonga ni pe 'ikai) pe ko ha sino'i kautaha kehe pe pisinisi 'oku fokotu'u pe lesisita 'i Tonga ni 'o fakatatau ki ha fa'ahinga Lao, pe 'oku meimei tatau mo e hingoa ko ia 'o 'uhinga ke kākā, tukukehe kapau 'e fakaha 'e he Poate, kautaha, pe sino'i kautaha kehe ko ia, 'o hange ko ia 'oku hoko, 'oku ne loto ki ai 'i ha founa 'e tu'utu'uni 'e he

Failesisita pea fiemalie foki 'a e Failesisita 'e 'ikai uesia 'a e kakai 'i hano lesisita 'a e Poate 'aki 'a e hingoa ko ia.

- (2) Kuo pau 'e 'ikai fiema'u ke fakakau 'i he hingoa 'o e Poate —
 - (a) 'a e ngaahi fo'i lea "Poate Talasiti;" pe
 - (b) ha taha 'o e ngaahi fo'i lea ko 'eni, "Talasiti," "Poate," "Sosaieti," pe "Fakakautaha."
- (3) Kuo pau ke 'ikai lesisita ha Poate 'aki ha hingoa 'a ia 'oku kau ki ai 'a e "Faka-Tu'i", pe ha lea kehe ange 'a ia, 'oku pehe 'e he Failesisita, 'oku taumu'a ke tataki ki he tui ko e Poate 'oku 'i he pule (ownership), malumalu (control) pe pou pou ki ai —
 - (a) 'a 'Ene 'Afio, 'ikai finangalo ki ai 'a e Tu'i;
 - (b) 'a e Fale 'a e Tu'i, 'ikai ke finangalo ki ai 'a e Tu'i; mo e
 - (c) Pule'anga, 'ikai ke loto ki ai 'a e Kapineta.³
- (4) Ko e Poate kotoa pe 'oku lesisita 'o fakatatau ki he Lao ni kuo pau ke fakakau 'i he'ene 'ulu'i tohi pea mo 'ene ngaahi me'a fakapaaki kotoa pe, 'a e ngaahi lea "kuo fokotu'u fakakautaha ia 'o fakatatau ki he Lao ki he ngaahi Talasiti Ngaue'ofa 1993."

12 Liliu 'o e hingoa

- (1) Ka 'i ai ha taimi 'e fokotu'u Poate ai ha sosaieti 'e ngofua ki he Poate, 'o fakatatau ki ha tu'utu'uni 'a e sosaieti kuo tali 'i ha'ane fakataha lahi, ke kole ki he Failesisita ke liliu 'a e hingoa 'oku lesisita 'aki 'a e Poate ko ia.
- (2) Ka 'i ai ha taimi 'e fokotu'u Poate ai ha talasiti, 'e ngofua ki he Poate, 'o fakatatau ki ha tu'utu'uni kuo tali 'i ha fakataha 'a e Poate, ke kole ki he Failesisita ke liliu 'a e hingoa 'oku lesisita 'aki ia.
- (3) Kuo pau ke 'oatu fakataha 'a e tohi fakamo'oni ki hono fokotu'u fakakautaha 'o e Poate mo e ngaahi tohi kole kotoa ke liliu 'a e hingoa 'o fakatatau ki he kupu ni.
- (4) Kapau 'e tali 'e he Failesisita ke fai 'a e liliu, kuo pau ke ne fakahu 'a e hingoa fo'ou 'i he lesisita 'o fetongi 'aki 'a e 'uluaki hingoa pea kuo pau ke ne liliu 'a e tohi fakamo'oni ki hono fokotu'u fakakautaha ke tatau mo e liliu 'oku fai.
- (5) Kuopau 'e 'ikai uesia 'i hono liliu 'a e hingoa 'o ha Poate 'o fakatatau ki he kupu ni ha totonu pe ngaahi mo'ua 'o e Poate, pe te ne fakata'e'aonga'i ha ngaahi hopo 'oku talatalaaki pe faka'iloa ai 'a e Poate, pea kapau na'e 'i ai ha hopo na'e mei fai hokohoko mai pe kamata 'a ia na'a ne talatalaaki pe faka'iloa ai 'aki hono 'uluaki hingoa 'e ngofua ke kamata pe hoko atu 'a e hopo ko ia 'i hono hingoa fo'ou.

13 Ngofua ke tangi ki he Fakamaau'anga

- (1) 'E ngofua ki ha taha 'oku ta'efiemalie ki ha fa'ahinga tu'utu'uni 'a e Failesisita ke ne tangi ki he Fakamaau'anga 'o fekau'aki mo e tu'utu'uni ko ia. Ka kuo pau kimu'a pea fakamaau'i 'e he Fakamaau'anga 'a e tangi ko ia kuo pau ke fakahu atu 'e he taha ko ia ha fakamo'oni ki he ngaahi tu'unga ko ia 'a ia 'i he tui 'a e Fakamaau 'oku totonu pe 'ene tangi.
- (2) Kuo pau ke fakahu atu ki he Fakamaau'anga ha fanongonongo 'o e tangi kotoa pe pea tufa ki he Failesisita 'i loto 'i he 'aho 'e 28 hili 'a e 'aho na'e fai ai 'a e tu'utu'uni 'oku fai ai 'a e tangi.
- (3) 'E ngofua ki he Fakamaau'anga ke ne fakata'e'aonga'i ha tangi 'i ha kole 'a e Failesisita pe ha taha 'oku 'i ai ha'ane kaunga ki ai pea ke ne fai ha tu'utu'uni felave'i mo e ngaahi fakamole 'a ia 'oku ne pehe 'oku taau kapau 'oku 'ikai ha 'uhinga fe'unga 'oku fai 'aki 'e he tokotaha tangi 'ene tangi.

14 Tufa ki he Poate

Kuo pau ke lau kuo 'osi tufa ha fanongonongo pe me'a fakalao ki ha Poate kapau 'e tuku atu ia ki hono 'ofisi lesisita pe kapau 'e 'ave 'i he meili 'i ha tohi lesisita 'o fakatu'asila ki he Poate 'i he 'ofisi ko ia.

15 Sipinga 'o e ngaahi aleapau

- (1) Ko e ngaahi aleapau 'a e Poate 'e fakahoko ia 'o anga pehe ni —
 - (a) ko ha aleapau 'a ia 'o kapau 'e fai ia 'i he vaha'a 'o ha kakai taautaha 'oku fiema'u ia 'e he lao ke fai ia 'aki ha tohi aleapau, 'e ngofua ke fai ia ma'a e Poate 'i he tohi 'a ia kuo fokotu'u ki ai 'a e sila ngaue 'a e Poate, pea fakamo'oni'i 'i he founa ko ia 'oku tu'utu'uni 'i he ngaahi tu'utu'uni pe ko e ngaahi tohi ngaue kehe 'oku ha ai 'a e konisitutone 'o e sosai-eti 'a ia kuo fokotu'u Poate pe ko e kau memipa 'a e Poate ko e kau talasiti ia, pe (kapau 'oku 'ikai ha tu'utu'uni pehe) ke fakamo'oni'i ia 'e ha memipa 'e toko 2 pe lahi hake 'o e komiti pe 'o ha to e mafai pule 'o ha sosaieti kuo fokotu'u Poate pe 'e ha ongo talasiti 'e toko 2 pe lahi hake 'o e talasiti ko ia kuo fokotu'u Poate pea 'e ngofua pe 'i he founa tatau ke liliu pe faka'osi;
 - (b) ko ha aleapau 'a ia kapau ko e fai 'i he vaha'a 'o ha kakai taautaha 'oku fiema'u 'e he Lao ke fai 'i he tohi pea ke fakamo'oni hingoa ki ai 'a e ngaahi fa'ahi 'oku nau kau ki ai, 'oku ngofua ke fai ia ma'a e Poate 'i he tohi kuo fakamo'oni hingoa ki ai 'e ha taha 'oku ngaue 'i hono mafai, pe 'oku fakaha pe 'oku faka'uhinga'i, pea 'e ngofua pe 'i he founa tatau ke liliu pe faka'osi;
 - (c) ko ha aleapau 'a ia 'o kapau ko e fai 'i ha vaha'a 'o ha kakai taautaha pea 'oku hoa mo e Lao neongo na'e fai pe ia 'i he lea 'o 'ikai ke tohi (parol), 'e ngofua ke fai ia 'aki ha alea 'o 'ikai ke tohi (parol) ma'a e

Poate 'e ha taha 'oku ne ngaue 'i hono mafai, pe 'oku fakaha pe 'oku faka'uhinga'i, pea 'e ngofua pe 'i he founa tatau ke liliu pe faka'osi.

- (2) Kuo pau ke fakalao 'i he lao ha aleapau 'oku fai 'o fakatatau ki he kupu ni, pea kuo pau ke fai ki ai 'a e Poate mo hono kau fetongi pea mo e kotoa 'o e ngaahi fa'ahi 'oku kau ki ai, ko honau ngaahi 'ea, mo honau kau fai tohi tuku 'o hange ko ia 'oku hoko.

16 Lau pe 'oku fakalao 'a e ngaahi ngaue 'a e kau talasiti

Kuo pau ke fakalao 'a e kotoa 'o e ngaahi ngaue pe ngaahi ngafa kuo fai pe 'oku fai 'i he loto totonu 'e ha taha 'o e kau talasiti 'o ha talasiti 'oku ne fa'u 'a e Poate 'i he taimi ko ia pe 'e ha taha 'o e komiti pe ko e mafai pule 'o ha sosaieti 'a ia 'oku ne fa'u 'a e Poate 'i he taimi ko ia neongo ka toki 'ilo 'amuiange ha fehalaaki 'i hono fokotu'u ia; pea kuo pau ke hoko 'a e fakamo'oni hingoa 'a e tokotaha 'oku fakataumu'a ko e fakafofonga 'o e taha 'o e kau talasiti pe ko e memipa 'o e komiti ko ia pe mafai pule, 'o ka 'ikai ha fakamo'oni ke ne faka'ikai'i, ko ha fakamo'oni fe'unga 'o 'ene hoko ko e taha 'o e kau talasiti ko ia pe ko e memipa 'o e komiti ko ia pe mafai pule, 'o hange ko ia 'oku hoko.

17 Ngaahi mafai felave'i mo e koloa

- (1) 'E ngofua ki ha Poate 'o 'ikai kaunga kovi ki ha mafai kehe 'oku ma'u 'e he Poate koe'uhi ko e Lao ni pe ko ha Lao kehe ke ne —
- (a) foaki kotoa pe ha konga 'ene koloa koe'uhi ko ha taumu'a fakapule'anga (public purpose), ka loto ki ai 'a e Fakamaau'anga:
Ka kuo pau 'e 'ikai loto ki ai 'a e Fakamaau'anga kae'oua kuo fiamalie 'oku 'ikai ke a'usia 'a e taumu'a na'e fokotu'u ai 'a e talasiti;
- (b) fakatau atu pe fakafetongi 'a e kotoa pe ha konga 'o 'ene koloa neongo 'oku 'i ai ha tu'utu'uni kehe ki ai 'a e tohi talasiti:
Ka 'o kapau ko e tefito'i 'uhinga ia 'o e talasiti ke ngaue'aki ha koloa pau ki he taumu'a 'o e talasiti, 'e 'ikai ke ngofua ke fai hano fakatau atu pe fakafetongi 'o ka 'ikai ke loto ki ai 'a e Fakamaau'anga;
- (c) ngaue'aki ha pa'anga 'oku ma'u 'e he Poate 'i he taimi ko ia ki he pe ki hono fakatau mai 'aki ha koloa pe 'oku 'i Tonga ni pe 'i ha feitu'u kehe, pea ko e koloa 'e fakatau mai kuo pau ke tauhi ia 'i he talasiti tatau na'e fakataumu'a ki ai 'a e pa'anga na'e ngaue'aki ki hono fakatau 'o e koloa ko ia.
- (2)
- (a) Ka 'i ai ha pa'anga pe koloa 'e ma'u koe'uhi ko hono fakatau pe fakafetongi 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) 'o e kupu ni kuopau ke tauhi ia 'i he talasiti tatau na'e fakataumu'a ki ai 'a e koloa ko ia kimu'a 'i hono fakatau pe fakafetongi.

- (b) 'E ngofua ke 'inivesi 'e he Poate ha pa'anga 'oku lau ki ai 'i he Kupu ni 'i ha fa'ahinga 'inivesimeni 'oku fakamafai'i 'e he Lao ki he 'inivesimeni 'o e ngaahi pa'anga talasiti 'i he taimi ko ia.

18 Mafai ke fokotu'u ha kautaha ki he ngaahi taumu'a ngaue'ofa 'i ha Lao kehe

Kuo pau 'e 'ikai ta'ofi 'e ha me'a 'i he Lao ni ha fokotu'u 'o ha kautaha, sosaieti, pe kautaha (corporation) 'i ha Lao kehe pe 'i ha to e founga ki ha taumu'a fakalotu, fakaako, pe ngaue'ofa kehe, pe ko hono fakakau ha taumu'a pehe 'i he'ene ngaahi kaveinga:

Ka kuo pau 'e 'ikai to e fokotu'u fakakautaha ha Poate kuo fokotu'u fakakautaha 'i he Lao ni 'i ha to e Lao kehe.

19 Talasiti fo'ou mo e liliu 'o e ngaahi tu'utu'uni, ngaahi talasiti pe 'ofisi kuo lesisita

- (1) Ka 'i ai ha liliu 'i he ngaahi talasiti 'a ia 'oku 'i ai ha koloa 'oku tauhi 'e ha Poate, pe kapau 'e to e 'i ai ha koloa kehe 'e ma'u 'e he Poate 'i ha ngaahi talasiti 'a ia 'oku 'ikai fakaha kakato 'i he ngaahi tohi fakamo'oni mo e ngaahi tatau 'o e ngaahi konga 'oku felave'i 'o e ngaahi tohi tuku mo e ngaahi tohi fakamo'oni 'o e talasiti mo e ngaahi tohi ngaue kehe kuo 'osi fakahu atu ki he Failesisita, pea, kuo pau ke fakahu atu ki he Failesisita 'i loto 'i he mahina 'e taha mei he 'aho hono liliu pe ma'u —

- (a) 'O ha tatau (kuo fakamo'oni'i 'e ha taha 'o e kau talasiti 'o e talasiti 'a ia 'oku nau fa'u 'a e Poate pe ko ha memipa 'o e komiti pe mafai pule 'o e sosaieti 'oku nau fa'u 'a e Poate, ko ha tatau mo'oni ia) 'o e ngaahi konga 'oku fekau'aki mo ia 'i he ngaahi fokotu'utu'u ngaue kotoa pe, fekau, tohi tuku, tohi fakamo'oni 'o e talasiti, mo e ngaahi tohi ngaue kehe 'a ia ('i hono lau fakataha, 'o ka fiema'u, mo e ngaahi tatau mo e ngaahi tohi ngaue kehe kuo 'osi fakahu atu ki he Failesisita) 'oku ha ai 'a e liliu 'i he ngaahi talasiti 'a ia 'oku toe tanaki atu ai ha koloa ke ma'u 'e he Poate; mo
- (b) Ha fanongonongo fakalao 'oku fai 'e ha taha talasiti pe memipa pehee 'o fokotu'u ai 'a e liliu ko ia kuo fai ki he ngaahi talasiti pe ngaahi talasiti 'oku to e tanaki atu ki ai ha koloa 'a ia na'e te'eki fokotu'u 'i ha fokotu'utu'u ngaue, fekau, tohi tuku, tohi fakamo'oni 'o e talasiti, pe tohi ngaue kehe pehee.

- (2) Ka 'i ai ha liliu 'oku fakahoko ki he ngaahi tu'utu'uni pe ngaahi tohi ngaue kehe 'oku ha ai 'a e konisitutone 'o ha Poate, pea 'oku kaunga 'a e liliu ko ia ki he ngaahi talasiti 'a ia 'oku tauhi pe 'amanaki tauhi ai ha koloa, pe kapau 'oku fiema'u 'e he Poate ke liliu 'a e tu'asila 'o hono 'ofisi lesisita, kuo pau ke 'oatu ki he Failesisita ha fanongonongo 'o e liliu pe teu liliu ko ia 'i loto 'i he mahina 'e taha mei he 'aho ko ia. Kapau 'e 'oatu 'e ha Poate ha

fanongonongo 'i he kupusi'i ni 'oku ne loto ke liliu 'a e tu'asila hono 'ofisi lesisita mo fakamahino'i ai ha tu'asila fo'ou ki hono 'ofisi lesisita mo ha fakaikiiki fe'unga koe'uhi ke fakafaingofua'i 'a hono tufa atu pe 'oatu 'i he meili ha ngaahi tohi ngaue, kuo pau ke liliu leva 'e he Failesisita 'a e tu'asila lesisita 'o fakatatau ki ai.

- (3) Ka 'ikai faipau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu ni 'i loto 'i ha vaha'a taimi ko e mahina 'e taha ko e taha kotoa pe 'o e kau talasiti 'o e talasiti kuo fokotu'u Poate, pe ko e taha kotoa 'o e kau memipa 'o e komiti pe mafai pule 'o e sosaieti kuo fokotu'u Poate, pea mo e 'ofisa kotoa 'o e Poate 'e lau kuo nau fai ha hia pea kuopau ke mo'ua 'i hano fakamaau'i 'i he Fakamaau'anga Polisi ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai to e laka hake 'i he \$500 pe 'ikai to e laka hake 'i he \$20 ki he 'aho takitaha kotoa 'oku hokohoko atu ai 'a e 'ikai fai ki he tu'utu'uni pe ki he fakatou'osi.

20 Veteki

Fakatatau ki he Lao ni mo ha ngaahi tu'utu'uni kehe kuo fai 'i hono mafai, kuo pau ke pule'i hono veteki 'o ha Poate 'e he ngaahi tu'utu'uni ko ia 'oku ne pule'i 'a hono veteki 'o ha kautaha 'i he Lao ki he Ngaahi Kautaha mo ha ngaahi liliu 'e fai ki ai 'aia 'e fiema'u.

21 Veteki 'o ha Poate 'e he Fakamaau'anga

- (1) 'E ngofua ki he Fakamaau'anga ke ne veteki ha Poate kapau 'oku fiemalie 'a e Fakamaau'anga 'oku totonu mo taau ke veteki 'a e Poate.
- (2) 'E ngofua ke 'oatu ha tohi kole ki he Fakamaau'anga ke veteki ha Poate —
- 'e he 'Ateni Seniale;
 - 'e he Poate;
 - 'e ha memipa 'o ia;
 - 'e ha taha 'oku mo'ua ki ai 'a e Poate;
 - 'e he Failesisita; pe
 - 'e ha taha pe 'oku ne 'omai ha'ane fakamo'oni ki he ngaahi tu'unga 'a ia 'oku pehe 'e he Fakamaau'anga 'oku taau ai ke ne fai 'a e tohi kole.
- (3) Ko e ngaahi fakamole kotoa ki hono fai 'o e tohi kole 'e he 'Ateni-Seniale pe ko e Failesisita ki hono veteki 'o ha Poate kuopau ke totongi ia ko ha 'uluaki mo'ua mei he ngaahi koloa 'a e Poate tukukehe ka 'i ai ha tu'utu'uni kehe 'a e Fakamaau'anga.

22 Veteki 'e he Failesisita

- (1) Ka 'i ai ha taimi 'e pehee ai 'e he Failesisita 'oku 'ikai to e hokohoko atu 'a e ngaue 'a ha Poate pe na'e lesisita ia 'i ha 'uhinga 'o ha fehalaaki fakaemo'oni

(fact) pe fakalao, 'e ngofua ke ne fai ha fanongonongo, 'i he'ene sila 'o fakaha ai, kuo veteki 'a e Poate mei he 'aho 'o e fanongonongo, pea kuo pau ke pulusi leva 'a e fanongonongo ko ia 'i he Kasete, pea ke fakahu ki he lesisita 'a e veteki 'o e Poate ko ia.

- (2) Ko hono fokotu'u fakakautaha ko ia 'o e Poate kuo pau ke ngata mei he 'aho 'o e fanongonongo 'o tatau ai pe pe ko e fe 'a e 'aho na'e fakahu ai 'i he lesisita.
- (3) 'O ka fiemalie 'a e Failesisita 'i ha taimi 'amuiange na'e fehalaaki 'a e fanongonongo pea 'oku totonu ke fakapekia, 'e ngofua ke ne fakapekia ia 'aki ha fanongonongo 'i he Kasete, pea kuo pau ke ne fakahu 'a e fakapekia ko ia 'i he lesisita, pea kuo pau ke to e fakamo'ui 'a e Poate mei he 'aho na'e fanongonongo veteki ai 'o hange pe na'e 'ikai ke veteki.
- (4) 'E ngofua ki he Failesisita 'i ha fa'ahinga taimi pe ke ne 'oatu ki ha Poate 'i ha tohi lesisita 'o fakatu'asila ki ai 'i hono 'ofisi lesisita 'o fehu'i ai pe 'oku kei hokohoko atu 'a e ngaue 'a e Poate pe 'ikai. Ka 'ikai ma'u ha tali ki he tohi ko ia 'i loto 'i he mahina 'e 3 mei he 'aho na'e 'oatu ai 'i he meili, pe kapau na'e 'ikai tufa 'a e tohi ia pea to e fakafoki ki he Failesisita, kuo pau ko e fakamo'oni fe'unga pe ia ke fiemalie ki ai 'a e Failesisita 'oku 'ikai ke kei hokohoko atu 'a e ngaue 'a e Poate:

Ka kuo pau 'e 'ikai ha me'a 'i he kupusi'i ni te ne ta'ofi 'a e Failesisita mei ha'ane fakahoko ha ngaue 'i ha founga kehe ke fiemalie ai ki he ola ko ia.

23 Vahevahe atu 'o e ngaahi toenga koloa 'i hono veteki

'I hano veteki 'o ha Poate pe 'i hano veteki 'e he Failesisita, kuo pau ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga 'a hono tufa 'o e toenga koloa hili hono totongi kotoa 'o e ngaahi fakamole, ngaahi mo'ua (debts), pea mo e ngaahi mo'ua (liabilities) ki ha to e kautaha ngaue'ofa, poate pe talasiti kehe 'a ia 'oku ofi taha 'a hono natula mo hono 'ulungaanga ki he Poate ko ia kuo veteki, pea ka 'ikai, pea 'e 'oatu ia ki he Pule'anga.

24 Tohi lesisita 'o e ngaahi Poate mo e sila 'a e Failesisita

- (1) Kuo pau ke tauhi 'e he Failesisita ha tohi lesisita 'a ia kuo pau ke hiki ai 'a e kotoa 'o e ngaahi me'a 'oku tu'utu'uni 'e he Lao ni, pe 'e ha ngaahi tu'utu'uni kuo fai 'i he Lao ni ke hiki 'e he Failesisita.
- (2) 'E ngaue'aki 'a e sila 'a e Failesisita ke fakamo'oni 'i 'aki ha ngaahi tohi ngaue 'oku fiema'u ki he ngaahi taumu'a 'o e Lao ni.

25 Sivi, fakaha mo e hoko ko e fakamo'oni 'a e ngaahi tohi ngaue 'oku tauhi 'e he Failesisita

- (1) 'E ngofua ki ha taha pe, ke ne sivi 'a e ngaahi tohi ngaue 'oku tauhi 'e he Failesisita 'i hano totongi 'o e ngaahi totongi ko ia kuo tu'utu'uni.
- (2) 'E ngofua ki ha Poate pe ke ne kole ki he Failesisita, 'i ha'ane totongi 'a e totongi kuo tu'utu'uni pea ke fakamo'oni 'i kuo mole pe kuo 'osi faka'auha 'a e tohi fakamo'oni ki hono fokotu'u fakakautaha 'o e Poate 'a ia ne tomu'a 'oatu ki ai, ke ne 'oatu ha to e tohi fakamo'oni ki hono fokotu'u fakakautaha 'o e Poate.
- (3) 'E ngofua ki ha taha pe, 'i he'ene totongi 'a e totongi kuo tu'utu'uni ke ne kole ha tatau 'o e pe kongamei he tohi lesisita pe ko ha tohi ngaue kuo fakahu atu ki he Failesisita 'o fakatatau ki he Lao ni ke 'oatu pe fakamo'oni 'i 'e he Failesisita 'aki 'ene fakamo'oni hingo mo e sila.
- (4) Ko ha tatau pe kongamei ha tohi ngaue 'oku tauhi pe kuo fakahu atu ki he Failesisita 'i he Lao ni, 'a ia kuo fakamo'oni 'i 'i he fakamo'oni hingo mo e sila 'a e Failesisita ko ha tatau pe kongamei ia ('a ia ko hono lakanga fakapule'anga kuo pau 'e 'ikai fiema'u ia ke to e fakamo'oni 'i), kuo pau ke lava pe 'o fakahu atu ko e fakamo'oni 'i ha hopo pea 'e tatau pe hono mahu'inga mo e tohi ngaue 'olisinale (original).
- (5) 'O ka 'i ai ha taimi 'oku 'ikai ai ke 'i ai ha tu'utu'uni ai 'a e ngaahi totongi 'e ala totongi 'i he kupu ni, pe 'oku 'ikai pe ha tu'utu'uni ia te ne tu'utu'uni ha totongi pehe kuo pau leva ke tatau pe 'a e ngaahi totongi ke totongi atu mo ia 'i he Tu'utu'uni 19(3) 'o e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Kautaha. Kuo pau ke totongi ki he pa'anga hu mai fakalukufua 'a e Pule'anga 'a e ngaahi totongi kotoa 'e fai ki he Failesisita 'i he Lao ni.

26 Faka'atā mei he ngaahi totongi

Tukukehe 'a ia 'oku tu'utu'uni 'e he kupu 25 'o e Lao ni, kuo pau 'e 'ikai ha totongi 'e fai ki he Failesisita felave'i mo ha tohi ngaue kuo fa'u, pe ha me'a kuo fai 'o fakatatau ki he ngaahi taumu'a 'o e Lao ni.

27 Ngaahi tohi ngaue 'oku 'ikai tute sitamipa

Kuo pau 'e 'ikai 'eke'i ha tute sitamipa ki ha tohi ngaue 'oku tu'utu'uni 'e he Lao ni ke 'oatu 'e he Failesisita.

28 Mafai ke fa'u ha ngaahi tu'utu'uni

'E ngofua ki he Minisita ke ne fa'u ha ngaahi tu'utu'uni ko ia 'oku ne pehe 'oku fiema'u ki hono fakahoko kakato 'o e ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ni.

29 Lesisita 'o e kau talasiti

- (1) Kuo pau ke tauhi 'e he Poate kotoa pe ha lesisita 'o e kau talasiti pe kau memipa 'o e komiti pe ko ha to e mafai pule pea kuo pau ke ne 'oatu 'a e fakaikiiki 'o ia ki he Failesisita 'o ka ne fiema'u.
- (2) Kuo pau ke ha 'i he Lesisita 'a e ngaahi hingoa, tu'asila, mo e ngaue 'a e kau talasiti pe kau memipa 'o e komiti pe ko ha to e mafai pule pea mo e 'aho 'o honau fuofua fokotu'u.

30 Fakamatala pa'anga fakata'u kuo 'atita'i

- (1) Kuo pau ke 'oatu fakata'u 'e he Poate kotoa pe ki he Failesisita, 'i ha tohi sipinga pea 'i he taimi ko ia te ne fiema'u ai, ha fakamatala pa'anga fakata'u kuo 'atita'i 'oku ha ai 'a e ngaahi me'a ko 'eni —
 - (a) 'a e pa'anga hu mai mo e fakamole 'a e Poate lolotonga 'a e ta'u fakapa'anga kuo toki 'osi;
 - (b) 'a e ngaahi koloa mo e ngaahi mo'ua 'o e Poate 'i he tapuni 'a e ta'u fakapa'anga ko ia;
 - (c) 'a e kotoa 'o e ngaahi mokisi, ngaahi mo'ua (charges) pea mo ha ngaahi malu'i 'i ha fa'ahinga pe 'oku ne kaunga ki ha koloa 'a e Poate 'i he tapuni 'a e ta'u fakapa'anga ko ia; pea
 - (d) 'a e hingoa, tu'asila mo e ngaue 'a e kotoa 'o e kau talasiti pe kau memipa 'o e komiti pe ko ha to e mafai pule mo e 'aho 'o honau fokotu'u.
- (2) Kuo pau ke 'oatu fakataha 'a e fakamatala kuo lau ki ai mo ha tohi fakamo'oni kuo fakamo'oni hingoa ki ai ha 'ofisa 'o e Poate ke fakamahino ai kuo 'osi fakahu atu 'a e fakamatala pea kuo tali 'e he kau talasiti pe kau memipa 'o e komiti pe ko ha to e mafai pule 'i ha fakataha 'a e Poate.
- (3) Ka 'ikai tauhi 'e ha Poate 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu ni, kuo pau ke mo'ua pa'anga 'a e 'ofisa kotoa pe 'o e Poate ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$500 pe 'ikai laka hake 'i he \$20 ki he 'aho takitaha kotoa pe 'oku hokohoko ai 'a e 'ikai tauhi ki he tu'utu'uni pe fakatou'osi.

TEPILE

TOHI SIPINGA 1

KO E LAO KI HE NGAACHI TALASITI NGAUE'OFA

(Kupu 3(3))

TOHI KOLE KE FOKOTU'U FAKAKAUTAHA 'A E TALASITI KO HA POATE

1. Ko kimautolu ko e kau talasiti 'o e 'oku mau kole heni ke fokotu'u fakakautaha 'a e talasiti ko ia ko ha Poate 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ki he Ngaahi Talasiti Ngaue'ofa.
2. 'Oku mau loto ke ui 'a e hingoa 'o e Poate ko e
3. 'E tu'u 'a e 'Ofisi lesisita 'o e Poate 'i [*Fakaha 'a e tu'asila mo ha ngaahi fakamatala fakaikiiki fe'unga ke tufa ki ai pe 'oatu ki ai 'i he meili 'a e ngaahi tohi ngaue*].
4. 'Oku fai 'a e kole ni 'i he mafai 'o e [*Fakaha 'a e hingoa 'o e talasiti 'oku fakafofonga'i 'e he kau talasiti mo e founa 'oku fakamafai'i 'aki 'e he talasiti*].
5. Ko e talasiti ko ia kuo lau ki ai 'oku te'eki fokotu'u fakakautaha.
6. 'Oku fakapipiki fakataha atu mo e tohi kole ni 'a e ngaahi tohi ngaue ko 'eni: [*Fakahu heni ha lisi ke ne fakamatala 'i lelei mo fakamahino'i 'a e tohi ngaue takitaha*].
7. Ko kimautolu 'a e tokolahi 'o e kau talasiti 'oku mau fakamo'oni hingoa 'o pehe ni:

TOHI SIPINGA 2**KO E LAO KI HE NGAahi TALASITI NGAUE'OFa***(Kupu 4(3))***TOHI KOLE KE FOKOTU'U FAKAKAUTAHA HA SOSAIETI KO HA POATE**

1. 'Oku mau kole heni ke fokotu'u fakakautaha 'a e (ko e sosaieti na'e fokotu'u ki he ngaahi taumu'a ngaue'ofa ka 'oku te'eki ai ke fokotu'u fakakautaha 'i he ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ki he Ngaahi Talasiti Ngaue'ofa pe 'i ha Lao kehe pe 'i ha founa kehe) 'o fakatautu ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ki he Ngaahi Talasiti Ngaue'ofa.
2. 'Oku mau fai 'a e tohi kole ni [*Fakahu " 'a e kau memipa (pe ko e tokolahi 'o e kau memipa) 'o e sosaieti']*].
3. 'Oku 'i ai 'a e faka'amu ke ui 'a e hingoa 'o e sosaieti 'i hono fokotu'u fakakautaha ko e [*Fakahu " 'o hange ko ia 'oku ha 'i 'olunga", pe 'o hange ko ia 'oku hoko*].
4. 'E tu'u 'a e 'ofisi lesisita 'o e sosaieti 'i [*Fakaha ha tu'asila mo ha fakamatala fakaikiiki fe'unga ki hono tufa pe 'oatu ki ai 'i he meili 'a e ngaahi tohi ngaue*].
5. 'Oku fai 'a e tohi kole ni 'i hono fakamafai'i 'e he sosaieti 'o anga pehe ni: [*Fakaha 'a e founa 'o hono fakamafai 'i*].
6. 'Oku fakapipiki fakataha atu mo e tohi kole ni 'a e ngaahi tohi ngaue ko 'eni: [*Fakahu heni ha lisi ke ne fakamatala 'i lelei mo fakamahino 'i 'a e tohi ngaue takitaha*].
7. Ko kima'utolu 'a e tokolahi 'o e kau memipa 'oku mau fakamo'oni hingoa 'o pehe ni:

FAKAMATALA FAKALAHĪ

¹ Lao 14 'o e 1993

Fakatonutonu 'e he Lao 42 'o e 2010, kamata'anga 'aho 24 'o Novema, 2010

Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012, kamata'anga 'aho 30 'o Siulai, 2012

² Fetongi 'e he Lao 5 'o e 2012

³ Fetongi 'e he Lao 42 'o e 2010